

A végső kinyilvánulás előkészítése

FILA BÉLA

Előzetes megfontolások a szépség metafizikai és keresztény értelmezéséhez

1933-ban született. Teológus, filozófus. A PPKE HTK nyugalmazott dogmatikaprofesszora. Legutóbbi írását 2006. 5. számunkban közzöltük.

A teremtés értelme, hogy az ember valódi partner legyen Isten megdicsőítésében. Az ember akkor válik emberré, ha Isten partnere lesz, ha vallásosságában a szép gondolata és a szépre irányuló tevékenysége közelebb viszi Istenhez. Mert a szépben fénylik fel Isten sajátos léte. Jelenleg ugyan, néhány száz éve pusztulást tapasztalunk, de ez csak azt jelzi, hogy Jézus óta már eszkatologikus szakaszban létezik a valóság. Ha történelmi helyzetünk alapján magától értetődőnek tünne is, a szépség megértéséhez nem indulhatunk ki a szétagoló-dott művészetekből, az önmagában tekintett művészi alkotásból. A szépség, és ugyanígy a művészet kérdése ugyanis csak a transzcendentálékból, a lét transzcendens határozmányaiából kiindulva közelíthető meg. Először is azt kell tudomásul vennünk, hogy a léthatározmányok között szerepel a szépség. Szép minden, ami van, egészen egyszerűen eleve a létezésénél fogva. A skolasztika és később a neoskolasztika egyértelműen léthatározmánynak tartotta a szépet, olyan mozzanatnak, amely minden egyes létezőt megillet.

A szép mint léthatározmány

Jóllehet az elmúlt évtizedek során egyre nagyobb számban tűnnek fel ellentétes irányú értelmezési kísérletek, Aquinói Szent Tamásnál kétségkívül kimutatható, hogy amennyiben a dolognak a formája nyomatékosan, vagyis hathatósan megnyilvánul, akkor azt szépnek nevezzük. Más szóval: ha egy dolog ragyog, azaz teljesen átlátható, a forma minél tökéletesebben birtokba tudja venni, akkor megilleti a szép — és ebben az értelemben a szép mindent megillet. Ennek a gondolati alapja kétségbevonhatatlanul megvan Tamásnál, még akkor is, ha életművén belül számos idevágó összefüggés csak utólag rekonstruálható. A Tamás nyomán kibontakozó gondolkodás a szépet szintén a léthatározmányok közé sorolta, olyan mozzanatnak tekintve, amely minden létezőt megillet. Így jelenik meg előttünk a szépség ontológiai kérdése. A szorosabb értelemben vett művészi tevékenységnek is az az értelme, hogy hatásosan fejezze ki a dolgokat. A középkori gótika egészen pontosan példázza a transzcendencia és a szép összefonódását. Az ember azért hoz létre műalkotásokat, hogy Szent Tamás találó kifejezésével hatásosan fejezzen ki formát. Olyat, ami nemcsak egyszerűen

van, hanem szembetűnő és föltűnő, hogy van, a léte kiemelkedik a valóságból. Így tekintve kijelenthető, hogy művészi tevékenységével a művész hatást kíván kifejtteni. Különösen fontos ugyanakkor, hogy a skolasztikus gondolkodás nem önmagában tekinti a szépet: a szép együtt van a jóval és az igazsággal, nem lehet elkülöníteni tőlük. A szépség teljesen körülöleli a létezőt. A szépség nem a lét háttára adott köpönyeg, hanem a létező létéből megnyilvánuló adottság. A világban létező szép tulajdonképpen nem más, mint az az esemény, amellyel az igazságnak a jósága megmutatkozik. Amikor az igazság jósága megmutatkozik, akkor az igazság több önmagánál, azaz komplettebb. Ha viszont a jóságnak az igazsága mutatkozik meg, és ez a legkevésbé sem szójáték, akkor azt szintén szépségnek nevezzük. Az igazságnak a jósága megérinti az embert. Felismeri, hogy a létező igazságának a jósága betölti a vágyait, nemcsak az értelmével látja át, nemcsak belátásról van szó, hanem a létének a kiteljesedéséről. Az igazság az értelmet hozza működésbe, a jóság a törekvés vágyat hozza működésbe — ez az alapkérdés. Az már egy következő kérdés, hogy miért vannak művészek stb. Az alapkérdés az, hogy a szép léthatározomány. Ha ettől elszakadunk, akkor a szépség szórakoztatóipari termék vagy bizonyos alkotózséni magánügye lesz.

**A szépség a
természeti népeknél
és a görögségnél**

Történetileg tekintve a természeti népeknél magától értetődő volt, hogy a valóságnak van egy kimeríthetetlen alapja, amely állandóan mozgást vált ki, állandóan megnyilvánul és elpusztul. De azt is látták, hogy a pusztulás televénye lehet az újabb előjövételnek. Ez a *phüszisz* görög tapasztalata: a létezők létezésre való feljövése a valóság alapjából. Ezt a tapasztalatot tükrözik a barlangrajzok: benünk az embernek a valósággal való érintkezése jutott csúcspontjára. A barlangrajz ima volt, dicsőítés. De ugyanilyen például a tánc is. Létezik egy elemi erejű reflexió, amely nem tudatos. Amikor az ember megjelent, az emberi szellem valamiképpen már tudott önmagáról, de ez a tudatosság még nem tudatosult. A természeti népeknél, a mítoszok korában a szépségnek megvan az alapja, és megvan a belső összefüggése az emberi étellel és a szakrális étellel. A szépségnek egyértelműen megvan a támpontja, az alapja: a vallás. A szépség a vallás funkciójaként jelenik meg, a vallás megnyilatkozásaként jut el hozzá az ember. A vallás–szépség, vallás–valóság, vallás–ember összetett kérdéskörével kapcsolatban a görögöknél azután teljesen új helyzet állt elő, amennyiben a görögök a tudatosság elemi, első szintjén tudatosan alkottak szépet. A görögség egészen kiváltságos nép az emberiség életében, gondviselészerű jelenlét, minden alkotásukat tekintve — a görögséggel valami olyan történt az emberiség életében, ami által először jelentek meg a jövő kibontakozásának az alapjai. De még a tudatosság első szintjén.

Hogy ez mit is jelent? A léttel, az igazzal, a széppel és a jóval mindig szerves egységben van a szent. Amikor az emberben tudatosult az istenséggel való kapcsolata, e kapcsolatán belül teljesítmé-

nyének a maximumát akarta adni. Akár az istentiszteletben, akár tárgyasítva, épületekben vagy tárgyokban. Kimondható, és az ma is nyugodtan kimondható, hogy minden művészet vallási ihletésű. Hogy ez a vallási ihletés anonim, mint a szekularizált világban, az természetes. Ugyanígy anonim volt a primitív kultúrákban megjelenő szépségtapasztalat is. Az étellel szervesen összefüggő egészben jelent meg a szép. És nem különült el. Az egy, a jó, az igaz, a szép és a szent egységben volt, magának az életnek az egységében, amely élet magától értetődőnek tűnt, mert a tapasztalattal az ember megélte, hogy van, hogy tudatosan van, de még nem tudott arról, hogy tudja a dolgokat. Az egy teljesen új léthelyzetet hoz létre. A görögöknél már voltak ugyan jelei, de domináns még nem lett. A kereszténységben sem vált dominánssá. Ezt nevezhetjük az első reflexió szintjének. Amikor az ember reflektál az első reflexióra, az már a reflexió második szintje. Amikor nemcsak teszi, amit tesz, hanem tudja, hogy teszi, és tudatában van cselekvése értelmének. Abban a pillanatban, amikor az ember tudatosan megismer valamit, és tudatosan alkot, akár csak egy kést, amin díszítés van, mint a népművészet esetében, az elsődleges tudatosság nyomban megjelenik, és ez megjelenik kezdettől fogva, mióta ember van. Az ember létezését tanúsító ősi tárgyokban már jelen van a szép is. Eleve az ember léténél fogva. A görögöknél ugyan már tudatos, felnőtt művészettel találkozunk, felnőtt szépséggel, de a görög szépség még mindig az első fokon van, azaz a görög ember nem tudja, hogy mi az értelme annak, amit tud. A görögység megalkotta a szépet, ennek a szépnak a reprezentánsa a görög templom. A görög templomoknak, oszlopcsarnokoknak és bennük mindennek szakrális jelentésük volt. A görögök érezték, hogy épületeikkel a legszebb módon kell kifejezniük a szent jelenlétét. A szépség az istenség megnyilatkozásaként jelent meg náluk, és az ember ebbe a szférába, ebből a szférából be- és kilépett.

Szépség és kereszténység

Mivel a kereszténység a hellenista korban jelent meg, magától értetődő volt, hogy ha a valóság a maga teljességében jelenik meg, ha epifániája van, akkor az szép. A megjelenő szépet a kereszténység nem különítette el sem az igazságtól, sem a jóságtól mint alapvető léthatározmánytól. Ugyanilyen léthatározmány az egység is: ha a dolog egységgé, azaz egyszerűvé válik, akkor szép is egyben. A valóságnak az elsődleges reflexió szintjén érzékelt alapja az, amit nem tudunk kimondani, de ami alapján minden más kimondható; az elgondoltnak az el nem gondolt alapja; a kimondhatónak a kimondhatatlan alapja; az elgondolható elgondolhatatlan alapja; ami alapján kimondom azt, amit ki tudok mondani személyes valósággá vált, amelyben Isten dicsősége, Isten fönnsége a szép. A kereszténységgel abszolút újdonság jelent meg. A kereszténység olyan megnyilvánulás, amelyben kinyilvánul az alap személyessége. Isten dicsőségében kinyilvánult, hogy ő kicsoda, és Jézus alakja maga a szépség és a dicsőség. A kereszténységben tudatosult, hogy mind-

az, amit az ember léténél fogva tesz és gondol, annak van egy el nem gondolható, de reálisan együtt ható, megmutatkozó alapja. És ez az alap személyes, végtelen tökéletesség. Ez lesz majd a kiindulópontja minden másodlagos reflexiónak. A kereszténység tehát a tudatosság első szintjén megszemélyesíti az alapot, és vallásos értelmet ad neki. Logosz-szerű értelmet ad a vallásosságának. De ehhez kezdettől fogva hozzátartozik a szépség. Jézus a szépség légkörében van, a keresztén is, amennyiben helyreállítja az emberiség rendjét Urával. A megtestesüléssel megváltozott a széphez való viszony, és kifejezettebbé vált, mert személyes alaphoz kapcsolódott. Az alapprobléma már korábban is megvolt, csak nem reflektáltak rá. Külön reflexió tárgyává a kereszténységben sem vált, bár a kereszténység lényegi lépést tett előre azzal, hogy személyessé tette a létezés alapját.

Kereszténység és görög gondolkodás

Hogy a kereszténység összefonódott a görög gondolkodással, azt történeti adománynak, sorsszerű ténynek tartom. Természetesen evvel probléma is van. Heidegger azért támadta az egész keresztény gondolkodást, mert összeszűrte a levét a görög metafizikával. De nincs igaza, mert korszakosan tekintve mindez szervesen együtt adódott a dolog természetes kibontakozásával. Megjelenésekor a kereszténység nem test nélkül jelent meg, hanem megtestesülve. Beletestesült abba, ami teremtményi valóságként eleve adva volt — a szépség magától értetődő megnyilvánulási forma és tevékenységi forma egész a kereszténységig. Hogy a hellenista gondolkodás integrálta a klasszikus Platónt és Arisztotelészt, az sorsszerű, keresztény nyelven: gondviselésszerű volt. Az Evangélium előkészítése, *praeparatio evangelica* volt. Az már más kérdés, hogy ma a világegyház kiállhat-e metafizikai teológiával; a kérdés új, a megoldása még készülóban. Miközben a kereszténység a legtermészetesebb adottságként elfogadja a görög gondolkodás pozitív eredményeit, tiltakozik is ellene. Mert nem lehet levezetni belőle. Több annál. A páli levelekben látszik az erő az erőtlenségben. Krisztus keresztjét Pál nem bölcsességgel hirdeti, hanem Isten erejére alapozva. Ez a polaritás, ez a paradoxon végigkíséri az egész emberiség életét. A kereszténység a létező emberiség számára lényegében fölülmúlhatatlan eseményt jelent, és ennyiből a szépséggel való kapcsolatára, a szépség megélésére és megvalósító törekvésére nézve is alapvetően, gyökeresen újat hozott, amit az ember önmagától soha nem tudott volna létrehozni: azt, hogy az ember megpillantotta és bizonyos értelemben kézbe vette megismerésének és törekvésének, meg a kettő szintézisének a kimondhatatlan, de jelen léthelyzetünkben analóg módon mégis kimondható alapját. Ez majd csak a beteljesülésben lesz egyértelművé. A személyes alap szépsége ott ragyog föl, amikor Jézus előtt térdel a házasságtörő asszony, ránéz remegve, s azt kérdi: Uram, hát nem ítélsz el, nem semmisítesz meg? Jézus fölemeli, és azt mondja: asszony, nem ítéllek el, menj, és többet ne vétkezzél. Ez és az

ehhez hasonló pillanatok helyreállították az eredendő, eredendően adott és eredendően kibontakozó, megpillantott és kibontakozó szépet. A kereszt is szépnek nevezhető ontológiai értelemben, amennyiben kinyilvánult, hogy az ember Istennel való kapcsolata helyreállt. A föltámadásnál pedig egyértelműen, mert a föltámadásnak a legreálisabb kifejezési formája a fény. Ebben az ember egyszerűen azt is fölfoghatja, hogy nemcsak gondolkodik, hanem valami alapján gondolkodik, s hogy mi az, ami alapján gondolkodik. A 3. századtól a 13. századig ennek az alapvető keresztény tapasztalatnak a tudatosítása, első szinten való tudatosítása folyik, az adatok összegyűjtése és az adatok bizonyos elrendezése. Ez egészen Descartes-ig tart. Descartes-nál látta meg az emberiség önmagát mint gondolkodó, tevékenykedő, alkotó lényt. A 17. században vette észre az emberiség, hogy nemcsak tudatosan él és tudatosan tevékenykedik, de azt is tudja, hogy tudata van. Ez ontológiailag egészen kitért pillanatot jelent az emberiség számára. Tudatosul benne, hogy tudatos. Sajnos a racionalizmus kiszárította ezt a felismerést. Az empirizmus meg csak a nyersanyagot vette észre. Mind a kettőnek igaza van, de csak részben.

A karteziánus fordulat

Descartes-nál a második reflexió elemi élménye jelent meg. Gondolkodom, tehát vagyok. Eredetileg úgy kellett volna mondania, hogy vagyok, tehát gondolkodom. Descartes nem tudta megsemmisíteni ezt az elemi erejű tapasztalatot, csak az első reflexiót a második szintjére emelte. Igen, vagyok, mert gondolkodom, és gondolkodásomban ragadom meg a létezésemet. Ezzel új, magasabb szintre került az emberiség kibomló öntörténete, mert most már cselekvése közben nézi önmagát. Miközben cselekszik, aközben látja, hogy vagy abszurd vagy abszolút értelmű, amit tesz. Descartes nagysága abban áll, hogy előtte a fényben láttuk a dolgokat, a lét megismerésének és a lét törekvésének a fényében láttuk meg a lét megjelenését, most viszont magát a fényt vesszük vizsgálat alá. Descartes óta van ismeretelmélet. Descartes-nál az emberiség, a bölcselő gondolkodás olyan magas fejlődési szintre jutott, hogy az már újabb nyitásnak tekinthető az eszkatológia irányába. Erről később még részletesebben szólnunk. Descartes-tal az emberiség észrevette, hogy megismer, és hogy megismerésének módja, szerkezete hallatlanul izgalmas. A karteziánus fordulatnak közvetlen következménye a technikára nézve van. Mert ettől kezdve jönnek a technikai fölfedezések. Descartes a gép és a technika irányába tájékozódott, és jól tudta, hogy az új tudás a technikában fog kibontakozni. A karteziánus fordulat lényegileg érintette az ember valósághoz való viszonyát, mert a tudatosulási folyamatban megosztódási folyamat kezdődött el, amelynek során a dolgok bizonyos időre leszakadtak a létalapjukról, és a létalapjuktól független életbe, bontakozásba kezdtek. Ez a barokk kor, ez a barokk kor dinamikája. Descartes felszabadította magát az embert, hogy az ember tudja, hogy ő tud, és hogy tegye azt, amit tenni tud. Sőt, kötelessége tenni, amit tenni

tud. A művészet ekkor már mint a bölcsellettől elszakadt önálló, de a bölcsélet rokonságában lévő emberi tevékenység jelenik meg. A művészet egészen Descartes-ig ontológiai alapokon áll. Descartes után kezdődik el a művészet és a szép egzisztenciális művelése, kezdődik el a zsenikultusz stb. A szépség a középkorban egészen az újkor elejéig az emberi létezés megvalósulásának szerves részeként állt elő: a bazilika előterében gyülekezés volt; a szentélyben, ahol az istenség jelenléte érzékelhető, teljességnek kellett lennie. Az esztétika is önálló filozófiai tudományág lett, amely azonban nem tudta megtartani azt az egységet, amelyben a szép az emberi lét legteljesebb és legszerveesebb szintjén jelenik meg.

Kant végig gondolta a descartes-i racionalizmusnak a belső feszültségét, de nem tudta megoldani, és dualisztikus megoldást hagyott ránk. Elindította a szép tapasztalatának, a szép megragadásának és a szép alkotásának az útját, az ember szépre vonatkozó bölcséleti tevékenységét. Elindította az esztétika útját. Esztétikán itt az értendő, amivel, amiben a szép önálló gondolkodás és önálló tevékenység, alkotás lesz, amikor a műalkotó, a műalkotás és a műízlés ugyan még összetartozik, de nincs tudatában a szakrálisnak. Megvan ugyan a szakrális alapja, de ez nem tudatos. Azaz rejtetté válik, elrejtőzik. Kantnál teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy az emberi akaratnak a hatalma tud alkotni szép dolgokat, de azok emberi alkotások. Kant ugyanis az emberi cselekvés világából új világot hozott létre. Hogy a hitet megmentse, az akarat világából új világot alkotott. *A gyakorlati ész kritikájában* az emberi akaratra építette a transzcendenciát. Az emberi akaratra és az önállósult, felvilágosult emberi értelemre építette fel a művészetet és a vallást. Kantnál a vallás és a művészet duális helyzetbe került. Szétszakadt az egység. Az ember önmaga létének, léte tökéletességének a kivetüléseként jön létre. Ezzel indult el útjára az esztétika, aminek előzményei persze már a reneszánsztól fogva megvoltak. Amikor megjelenik az esztétika, kifejezetten Baumgartennél, az alapoktól ugyan nem tud elszakadni, de gyakorlatilag mégis megkísérli az elszakadást. Mint amikor egy hajó eloldódik a biztos cölöptől, és a szabad tengeren hanyódik. És emiatt nem tudja, hogy hova megy. Vagy amikor egy hajónak elromlik az iránytűje. És a hajó megy, de lehet, hogy körben forog, és nem tudja, milyen irányba tart. A csillagok után még mindig tájékozódhatna, de a csillagok jelentés nélküliek. Itt egy olyan roppant méretű munka folyik, ami csak előkészületnek tekinthető. Az emberiség mintegy olyan állapotban van, és a világi szépség is olyan állapotban van, mint amikor összehordjuk az alapanyagokat, hogy abból egyszer majd egy végső nagy szentélyt építsünk. Hogy egy végső nagy, szép megnyilvánulás adódjon az emberiség élete számára. Innentől a folyamat eszkatológiai.

Itt röviden szót kell ejtenünk Martin Heideggerről. Miután az ember és a szép, pontosabban a vallás és a szép világa egyre inkább távolodni kezdett, miután szakadás történt közöttük, Hei-

**A szépség mint
a lét igazságának
megnyilvánulása
Heideggernél**

degger úgy próbálta áthidalni a szakadékot, hogy a szépséget a lét igazságának megnyilvánulásaként fogta fel. A műalkotásban a lét igazsága jelenik meg, és ez a tulajdonképpeni szép. Heidegger megvilágította a művészet értelmét — bár ezt a szót ő így nem ejti ki. Csak a szépről beszél, és arról, hogy a műalkotásnak nincs esz-közléte. A szép nála nem más, mint a lét igazságának a kinyilvánulása, ami persze, és ezt általában nem veszik észre, alapvetően Szent Tamás és a skolasztika gondolkodásmódja. A szépség nem más, mint a lét jóságának az igazsága. A lét jósága igazságának a felismerése. Mindenesetre Heidegger újra témává tette, újra szóba hozta a dolgot. Jelentősége abban áll, hogy a szépet visszacsatolta ontológiai alapjára. Felismerte, és ez nagyon lényeges, hogy a lét megragadásával nem én ragadom meg a létet, hanem a lét ragad meg engem — és pedig a műalkotás alkotásában. Az esztétika szót itt ő nem írta le. Heidegger esztétikájáról nem is illik írni. De nála a műalkotásnak, amely a szépet megtestesíti, mégis a legmagasabb rendű értelme van. Ez a gondolkodó és a költő kölcsönös viszonyában tárul föl. A gondolkodó elgondolja, a költő pedig kimondja a szentet. Heidegger Hölderlin tapasztalatára építve rátalált a helyes útra, csak egyedül nem tudta kidolgozni. Újra rátalált arra, hogy a valóság és a szépség, a vallásosság és a szépség a léttapasztalat miatt lényegileg összetartozik, hogy a vallás és a szépség a legszorosabb egységben van, de ez az egység annak érdekében bomlott szét, rejtőzött el, hogy egy magasabb szintre tudjunk lépni, hogy gondolkodásunkkal és cselekvésünkkel előkészítsünk egy végső kinyilvánulást. Előkészítjük a valóság végső megnyilatkozásának beteljesedését. A mindenféle zavaró melléközöngével zajló folyamatok, a felvilágosodás, a romantika, az idealizmus, a nihilizmus, a relativizmus, a liberalizmus stb., az elmúlt néhány évszázad folyamatai egy nagy előkészületnek, roppant nagy előkészületnek a jelei. A végső beteljesülésnek a jelei.

Bölcsélet és művészet

A gondolkodónak és a művésznek megfelelőképpen kellene egymásra figyelniük. Hölderlin képével kifejezve, még áthidalhatatlan a szakadék közöttük, mert olyanok, mint két magas hegy, ami között nincs átjárás. Amennyiben azonban egymásra pillantanak, egymásra figyelmeznak, mindketten a végső beteljesedést készítik elő. A készület folyamat, annak minden ocsmányságával, kísérletező ideiglenességével és minden kínos kudarcával meg zsákutcájával együtt. És minden veszélyével együtt. Mert ha a művészet a technikával házasodik, az veszélyes lehet. Ha a szépség nem a valóság elgondolásán és nem ontológiai alapon alapul, hanem technikai vagy formatechnikai kérdéssé lesz, abban a pillanatban elveszíti ontológiai alapját. Elveszítve ontológiai alapját nem tudja teljesíteni eredeti rendeltetését, a valóság teljességének a kinyilvánítását. Nem tudja nyilvánvalóvá tenni, hogy a valóság mennyiben átlátszó Isten dicsőítésére. A költészet legkomolyabb tárgya ugyanis az istenkérdés, a szentség kérdése. Kant, a felvilágosodás, az idealizmus és a

20. század kellett hozzá, hogy belássuk: az emberi akarat önmagába véve még nem végső akarat. A jövőben fokozatosan az is ki fog derülni, hogy nemcsak az az érdekes, mit és hogyan teszünk, hanem az is, hogy miért is tesszük. Mi az, aminek értelme van, értelme lesz. Nem bújhatunk a célszerűség, a technikai, a formatechnikai uralhatóság kényszerzubbonyába, hanem az értelem kérdését kell feltennünk. Akkor teljeseedik be az emberiség sorsa, amikor kiderül, hogy a valóság, maga az emberi élet és Isten valamiképpen egységbe tartozik, és hogy ez az egység szép. És értelmes. A bölcsélet szolgálata abban áll, hogy megláttuk: a valóságnak nem céljai, hanem értelme van. Az istenkérdés is az értelem kérdéseként jelenik meg. Hogy Isten van-e vagy nincs, az azon dől el, hogy a valóságnak van-e végső értelme, vagy nincs. Itt, a *preparatio escatologica* terén a művészetnek egészen lényeges szerepe van. Ki kell ugyanis derülnie, hogy a valóság az emberért van, az ember Krisztusért van, Krisztus pedig Istenért, Isten dicsőségéért van.

**Preparatio
escatologica**

A *preparatio escatologica* ocsmányságainak nem kell a kedvünket szegniük — ugyanis a végső értelem készül elő. A 16. századtól zajló kudarcokat is pozitív eredményként kell fölfognunk, mert végül észre fogjuk venni, hogy hova is vezettek: az ember majdnem tökéletesen birtokba vette önmagát és a környezetét — ehhez pedig a technika kellett, és a technika csak a nyugati gondolkodásban fejlődhetett ki. Észre kell vennünk, hogy mennyire pozitív az a folyamat, amelybe torzulások, titáni, ateista, nihilista és egyéb perverzítások ékelődtek. A reneszánsz is csak átmeneti kor, amely ahhoz kellett, hogy az ember eljusson öntudatának a maximumára. Egyébként pedig, hogy az ember teljes tudatossággal, teljesen szabadon tudjon dönteni, az a Teremtő terve, amely most még a forrás állapotában van — és a bor forrása életveszélyes is lehet. Az embernek rendkívüli mértékben felszabadult az öntudata, tudja, hogy tud, sőt még azt is tudja, hogy tudja a tudását. De most már látjuk a zsákutcákat, és látjuk a pozitív végki-fejlet dinamikáját is. Az eszkaton most már kézzelfogható. A biológiai fejlődés most kozmikus fejlődéssé bővült ki. De még lappang, hogy a konvergens evolúciónak keresztény típusú vallás felel meg. Hogy a konvergens típusú világmindenségnek a keresztény típusú vallás ad megfelelő stabilitást. Az emberiség egyelőre túlságosan el van foglalva önmagával és szabadságának a kiépítésével, s meg kellett és még mindig meg kell tapasztalnia a szabadság abszurditását ahhoz, hogy tudja, miként élhet vele. Az ember eljutott szellemi érettségének és szellemi alkotásának arra a csúcsára, amellyel önállósulni tudott. Az igazi pozitívum az lesz, hogy így Isten önálló partnere lehet. Ahhoz, hogy önállóan alkotni tudjunk, a felszabadulás, az emberi szellemnek a teljes elvilági-asodása és a fölvilágosult szellemiség kellett. Az ember így azonban végre mint teremtő teremtmény jelenik meg. Első pillanatra úgy tűnik, hogy elszakadt az abszolút ontológiai, személyes onto-

lógiai alapjától. De ugyanakkor soha nem látott közelségbe is került hozzá, amennyiben most tényleg Isten partnere lesz.

Ennek az előkészítése nem kis feladat. Teológiai téren Hans Urs von Balthasar teológiai esztétikája annak a törekvésnek a harsonája, meghirdetése, amely ránk vár — ennek kifejtése azonban most túl messzire vezetne. A folyamatnak van egy fő ága, amely előrehalad, és ezt körülveszik indák és bozót, mindenféle vad növény. Aki csak a felületet látja, nem veszi észre, hogy mi is van itt készülőkben. Hogy milyen erő mozgatja az egészet. A melléktörekvések látszólag elherdálják a fő erőt. Az ideiglenességnek, a gyalázatnak, a megannyi ocsmányságnak azonban eszkatologikus távlata van, és az eszkatológiára való irányulásként jelenik meg a széppel való foglalatosság is, a mű alkotása, a műalkotás, a műértés, a műélvezet. Itt Heidegger még biztosítani próbálta az esztétika ontológiai alapját. Az eljövendőben azonban az esztétika által életben tartott szépségnek, széptapasztalatnak és szép alkotásoknak radikális fordulattal újra vissza kell találniuk abszolút ontológiai alapjukhoz, illetve személyes abszolútum alkotta alapjukhoz. A torzulások csak azt jelentik, hogy szétszóródik, vagy másképp, divergál egymástól a valóság megismerése és a valóság kimondása. A szétszóródás bizonyos pontján, mielőtt teljes pusztulás következne be, elérkezik az összenyomódás fázisa, a koncentráció fázisa, amikor a konvergencia dinamikája alapján az ember rákérdez egész tevékenységének az értelmére. Akkor a szép és a vallás egy magasabb szinten, és ez már a harmadik szint, újra egységbe kerül egymással. Az ember ekkor olyan partnere lesz Istennek, amilyenek Isten eredeti szándéka szerint lennie kellett volna. Olyan, amilyen akkor lenne, ha a megpróbáltatáskor Ádám felismerte volna, hogy Isten megdicsőítése a tét. Kezdetben az emberiség tudta, hogy mire megy ki a játék. Az forog kockán, hogy az ember megdicsőítse Istent a valóság megismerésével és a valóság alakításával. A zsenik és a művészek birodalmában is mindez vakvágányra került, s úgy tűnt, hogy nem is lesz belőle semmi. Ám a művészet vallási értelme, a szent és az isteni fenség kinyilvánítása, a művészi tevékenység soha nem látott minőségre, magaslatra emelkedik, ha az ember újra felfedezi rejtett, valóságos alapját. Balthasar említett kísérlete talán lényegesen hozzájárul majd ahhoz, hogy a látszólag önállósult és elvilágiasodott esztétika újra fellelje éjszakai homályba borult, de rejtetten mindig is jelen lévő valóságos alapját. Azt, aminek alapján a szépnak egyáltalán értelme van. A végső szakasz akkor jön el, amikor az ember semmi mást nem akar, mint Istent dicsőíteni. Amikor epifánia következik be. Az ember már rájött arra, hogy a természeti szép önmagában véve mit sem ér. Rájött arra, hogy a szép szórakoztató, díszítő elemként szintén elárulása a szépnak — a szép széthullása. A szép a lét dicsőségének a kinyilvánulása — jelenleg érzékelhető és észlelhető formáiban is a végső kinyilvánulás előkészítője.